

MUĞLA AĞZINDA ŞİMDİKİ ZAMAN ÇEKİMİ ÜZERİNE

Yard. Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA*

Muğla Ağızı, birçok bakımdan dikkat çekici özellikler gösteriyor. Bu özellikler, Aydın, İzmir, Denizli, Manisa gibi bütün bir Güney-batı Anadolu ağızlarıyla birleşirken, yer yer kuzeyde Balıkesir, Kütahya, Uşak; güneyde Antalya, Burdur ve Isparta bölgeleriyle de ilgilidir. Muğla ağzının bizce en ilgi çekici yanı da Nogayca, Uygurca ve Kazakça gibi Oğuz dışı Türkçe unsurlarının bu yörede yoğun olarak yaşaması ve bu özelliğinin şimdiki zaman çekimine yansımalarıdır. Muğla ağzı şimdiki zaman çekiminde karşılaşılan bu özel yapının hâlâ çözümlenmemiş olduğu 2003 yılında yayımlanan TDAY Belleten'deki bir yazıdan da anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu ettiğimiz buradaki yazıda Mehmet Kara; F. Korş'la başlayan, A. Caferoğlu ve Z. Korkmaz'la devam eden *bat-* (<*yat-*) yardımcı fiiliyle ilgili yaklaşımı hâlâ soru işaretiyle karşılamıştır: (Kara 2003 s.164). Bu durum, meselenin 2003 yılı itibariyle henüz çözümlenmemiş olduğunu gösteriyor.

Yapılmış derlemelerde, Muğla ağzında şimdiki zaman çekiminin şu şekillerinin tespit edilmiş olduğu görülüyor:

-yuru (<*-yori-r*) ekiyle yapılan çekim:

Zeynep Korkmaz, bu ekin sonundaki sesi türemiş ünlü sayar : “Şimdiki zaman eki *-yor*'un ünlü türemesi ile *-yor-u* şekline girmesi” (Korkmaz 1994, s.90). Oysa yukarıda gösterdiğimiz gibi, bu çekimin, *-yorur* (<*-yorır*) çekimindeki *-r* ünsüzünün düşmesiyle oluştuğu açıktır. “Batı ve Orta Anadolu'nun diğer ağızlarında da görülebilen bu ek, *yori-* yardımcı fiilinin *yori-r* şeklindeki geniş zamanından *-r*'nin düşmesi ile ortaya çıkmıştır. Yazı dilindeki *-yor* ekinden daha eski bir safhayı göstermektedir.” (Ercilasun 1983 s. 261).

Şu örnekleri vardır:

---

* G.Ü. Kırşehir Fen- Ed. Fak. Öğr. Üyesi. msarikaya@gazi.edu.tr

güliyoru äfändisi gâşmiş_olü” **dëyoru**. (Korkmaz 1994, Metinler, s.94); **dëyoru**, **veriyoru**, **gidiyoru**, **oluyor**, **acıgıyoru**, **dutuluyor**, **galyoru** (Korkmaz 1994, Metinler, s.98); **dökülmeyoru** (Korkmaz 1994, Metinler, s.99); orlâda gözü yoK dilbâr âlarığa eTravını inci **yıgılıyor** (Korkmaz 1994, Metinler, s.99); **ünnäyoru** “sesleniyor” (Korkmaz 1994, Metinler, s.99).

“Bazı örneklere sondaki ünlü genişlemiştir: **zayıflıyor**, **geliyorë**, **tkanıyorë**, **diyorelâ**” (Ercilasun 1983, s. 261).

1. -yo (<-yor) ekiyle yapılan çekim:

“Pek çok ağızda, bilhassa Batı Anadolu ağızlarında yaygın olarak görülen -yo eki, -yor ekinde -r’nin düşmesi ile ortaya çıkmıştır (Ercilasun 1983 s. 261):

varıyon “varıyorum” (Korkmaz 1994, Metinler, s.100); tütün **ğırıyon** hindi “kırıyorum” (Korkmaz 1994, Metinler, s.100); neyâ **âleyôsuy?** “niye ağlıyorsun?” (Korkmaz 1994, Metinler, s.97); bizim ğabı lisânımıza Añğirei **tamaşa-m_ëdiyoğ** götürüK gidiP dâ? (Korkmaz 1994, Metinler, s.96); hanı altın **dökülüyo** dediğdi? (Korkmaz 1994, Metinler, s.99); nişannamış düyün **ediyor** uçan (Korkmaz 1994, Metinler, s.97); hâman **döyöz**. (Korkmaz 1994, Metinler, s.95); mōlayâ **gidiyos**. (Korkmaz 1994, Metinler, s.95);

2. Birleşik fiil kurarak yapılan çekimler:

Genellikle -ı bat- (<-e bat-); -öp bat-; -öp dur-; -öp bar- gibi [-e ve -öp zarf-fiil ekleriyle kurulan] birleşik fiilli şimdiki zaman çekimleridir:

hamır **yuğuruP-baturın** “hamur yoğuruyorum” (Korkmaz 1994, Metinler, s.100); bân **gälâmê-paturın** “gelemiyorum” (Korkmaz 1994, Metinler, s.95); **n_ëdiP-basığ** ğı? “ne ediyorsun?” (Korkmaz 1994, Metinler, s.96); “sân **n_ëdip duruğ** ğızım” deâ vâmiş yanını (Korkmaz 1994, Metinler, s.99); **ğız aranı-batur_ımış** “kız aranıyormuş” (Korkmaz 1994, Metinler, s.98); **añnatıP durümüş** (Korkmaz 1994, Metinler, s.98); **atıK güliyoru** “atıp geliyor” (Korkmaz 1994, Metinler, s.99); **arêp soruyoru** arayıp soruyor” (Korkmaz 1994, Metinler, s.99); baççamıza çapilê **gidiP-barıs** “gidiyoruz” (Korkmaz 1994, Metinler, s.95);

Görüldüğü gibi Muğla ağızında, şimdiki zaman çekimi yapılırken birleşik fiil kurmak yaygın bir eğilimdir. Birleşik fiillerle yapılan bu çekimlerin incelenmesi ve yorumu da şimdiye kadar sonuçlandırılmamıştır. Bu yazıda Muğla yöresi ve çevre iller (Denizli, Aydın, İzmir)’de de kısmen karşılaşılan bu birleşik fiilli şimdiki zaman çekimini özellikle de -ı bat- (<-e bat-); -öp bat- çekimlerini değişik bir yaklaşımla yorumlamaya çalışacağız.

Ahmet Caferoğlu birleşik fiillerle yapılan bu çekimlerin **yat-** yardımcı fiiliyle kurulduğu düşüncesindedir. “**yatmak** yardımcı fiilinin Oğuz

Türkçesi alanındaki kullanımının uzun bir geçmişi vardır. Türkmencedeki *bar-ı-yat-ır* şekli Muğla ağzında *gel-i-p-batırı* <*gel-i-p-yatırı* telaffuzunu almıştır” diyor. (Caferoğlu 1988).

Zeynep Korkmaz da Muğla ağzı “şimdiki zaman kipinin *-yat-* ve aynı fiilin sesçe değişmesinden ibaret olan *-bat-*, *-pat-* şekilleriyle teşkili gibi ses ve şekil bilgisi nitelikleriyle de, komşu bölgelerin ağız özelliklerine yaklaşıp.” diyor (Korkmaz 1994, s.92).

Ahmet B. Ercilasun burada söz konusu olan çekimin *-yat-* yardımcı fiilinden geldiğini kuşkuyla karşılamış ve yanına bir soru işareti koymuştur: “-ip zarf-fiili ve *bat* (<*yat* ?) yardımcı fiilinin geniş zamanı ile teşkil edilen şimdiki zaman: *yuğurup-batırın* “yoğuruyorum”; *diyi-batsıñ* “diyorsun”; *oturu mu batıñ* “oturuyor musun”; *dökülüp batı* “dökülüyor”; *gelip batırı* “geliyor”; *ğızardı-batımış* “kızartıyormuş”; *üşüyü-batırız* “üşüyoruz”; *çağırı-batıllā* “çağırıyorlar” (Ercilasun 1983).

Ercilasun, Muğla ağzında şimdiki zamanın olumsuz şeklini izah etmeye hasrettiği bu yazısında kuşkuyla karşıladığı bu yoruma ilişkin hiçbir çözümlenici yaklaşımda bulunmamış, sadece Caferoğlu ve Korkmaz’ın görüşlerini zikretmekle yetinmiştir: “Ahmet Caferoğlu, buradaki yardımcı fiilin, Türk şivelerinden bazılarında şimdiki zamanın meydana gelişinde rol oynayan *yat-* yardımcı fiili olduğunu, -ip ekindeki p’nin tesiriyle “*bat-* şekline girdiğini ifade eder. Zeynep Korkmaz da bu görüşü kabul etmektedir”. (Ercilasun 1983 s. 262).

“*Anadolu Ağzlarında Şimdiki Zaman Eki*” adlı makalesiyle şimdiki zaman ekinin tanımını yapan Tuncer Gülensoy, bu ekin tarihî gelişim sürecini incelemiştir. (Gülensoy 1985).

Mehmet Kara da *bat-* (<*yat-*) yardımcı fiiliyle ilgili yaklaşımı soru işaretiyle karşılamıştır. (Kara 2003 s.164).

Bütün bunlar Muğla ağzında birleşik fiillerle yapılan bu çekimlerin incelenmesi ve yorumlanmasının bir sonuca bağlanamamış olduğunu gösteriyor.

Bir kere Türkmencedeki *gel-i-p-yatırı* çekimi *yatmak* yardımcı fiiliyle ilgili olmayabilir. Türkmencedeki *bar-ı-yat-ır* çekimi, şimdiki zamanın *bar-a yori-turur* şeklindeki bir üçlü birleşik fiil çekiminden geliyor olabilir. Bu çekimde öncelikle çekimin sonunda bulunan iki tane *ur* hecesinden biri düşmüş, sonra ilerleyici yönde ünlü benzeşmesiyle düzlük-yuvarlaklık uyumunun bir sonucu olarak ilk heceden sonra *o* ünlüsü kul-

lanılmaması yüzünden *-o-> -a-* değişmesi ve buna bağlı *-u-> ı* değişmesi olmuş, böylece *bar-a-yat-ır* şekline gelen çekimin orta hece ünlüsünde *-a-> ı* darlaşması meydana gelmiştir.

Zeynep Korkmaz'ın sözünü ettiği “şimdiki zaman kipinin *-yat-* ve aynı fiilin sesçe değişmesinden ibaret olan *-bat-*, *-pat-* şekilleri” sözü, Türkçenin ses değişebilirliği kurallarında örneği bulunmayan bir durumu ifade ediyor; Türkçede *y-> b-*, *p-* değişmesi örneği yoktur. Oysa bu değerli bilgin, aynı eserinde, bu çekimin Denizli yöresi örneklerini daha doğru yorumlamıştır: “Şimdiki zaman kipinin aynı zamanda bir fiilin *-p* ile yapılmış zarf-fiil şekli üzerine *bar-* (var-) yardımcı fiilinin getirilerek teşkil edilmesi” (Korkmaz 1994, s.90). Muğla yöresi için bu yoruma eklenecek bir şey kalıyor: *bar-* (var-) yardımcı fiilinin üzerine de *-a* zarf-fiil eki ve *tur-* yardımcı fiili getirilerek geniş zaman ekiyle bağlanmışır.

Buna bağlı olarak, Muğla ağzındaki *gel-i-p-batır* çekimi de *gel-i-p-yatır* ile ilgili değildir, denilebilir. Bir başka deyişle burada da *yat-* yardımcı fiili yoktur. *gel-i-p-batır* çekimi günümüz Kazak Türkçesindeki *kel-i-p bar-a tur-ur> kel-ip bar-a tır-(ı)* çekimiyle ilgili olup değişim süreci *kel-i-p bar-a tur-ur> kelip bar-a tır-(ı)> gel-i-p-batır* şeklindedir. Bu çekim, Uygur Türkçesi'nde *kel-i-va-t-ı* şeklinde olup, o da *kel-i-p bar-a tur-ur* çekiminden gelmektedir. Bu çekimde önce *r* ünsüzüne bağlı hece yutumu ve *-ur* mükerrer hecelerinden kalan ünlünün düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmesi, sonra yan yana gelen patlayıcı iki dudak ünsüzü (*-pb-*)nün tekleşmesi gerçekleşmiş, böylece çekim *kelibatı* şekline geldikten sonra da *-b-> -v-* değişmesi olmuştur. Yani Uygur Türkçesinde değişim süreci *kel-i-p bar-a tur-ur> kel-i-p bar-a-tur> kel-i-p bar-a tır> kel-i-p bā- tır> kel-i bā-tır> kel-i vā- tır> kel-i vā-tı* şeklinde olmuştur.

Bu olayda **en küçük hareket ve en az emek sarfı** bir başka ifadeyle **dilde ekonomik tutumun** etkili olduğu kuşkusuzdur. Zeynep Korkmaz, Güney-batı Anadolu Ağızları için bu özelliğe dikkat çekerek şöyle demiştir: “**En küçük hareket ve en az emek sarfı** ses bilgisi kanunları bölgemizde oldukça kuvvetli sayılır. Bu kanunlar ünlü uyumu, ünlü değişimi, iç ve soneslerde ünsüz düşmesi, ünsüz değişimi ve hece kaynaşması gibi ses olaylarında fonksiyonlarını şiddetle gösterirler.” (Korkmaz 1994, s.87).

Üstelik Muğla ağzına ait yukarıdaki örneklerden *qız aranı-batur_ımış* “kız aranıyormuş” (Korkmaz 1994, Metinler, s.98); *bān gülāmê-paturın* “gelemiyorum” (Korkmaz 1994, Metinler, s.95); çekimlerinde de yukarıda bahsettiğimiz ses olayları yanında (*-pb-*)nin tekleştiği

görülür. Bu tekleşme olayı Ercilasun'un verdiği *diyi-batsıy* “diyorsun” *ğızardı-batımış* “kızartıyormuş”; *üşüyü-batırız* “üşüyoruz”; *çağırı-batullâ* “çağırıyorlar” (Ercilasun 1983) örneklerinde de var.

Halbuki, Caferoğlu *batır* (<*bar-a tur-ur*) birleşik çekimi için, Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I adlı eserinin sözlük bölümünde “yalnız müzarının üçüncü şahsında kullanılarak bizim İstanbul şivesinin yardımcı fiili olan (Durmak'tan) durur'un muadilidir. *Meselâ: gâlip batır* ‘ geliyor, gibi (Muğla) aynı şekil yerine *patı* kullanılır; (Denizli) ise *batır* olup bilâkis tasrif edilmektedir. *Mes: gâlip batırım* ‘Geliyorum’; *gâlip batırısın; gâlip batırı; gâlip batırız; gâlip batırınız; gâlip batırla*, gibi” diyor. (Caferoğlu 1994, sözlük kısmı, s. 153).

Görüldüğü gibi burada $y > p$, b değişiminden söz etmemiş, ayrıca bu çekimin içerisinde *durur* yapısının varlığını isabetle ihsas ettirmiştir.

Muğla ağzındaki bu çekimin, Kazakça ve Uygurcadaki şimdiki zaman çekimleriyle ilgili olabileceğini düşünüyoruz; Bu yöremizde, Kazakçadaki gibi *-pb-* korunmuş ve Uygurcada görülen *-b-> -v-* değişmesi burada gerçekleşmemiştir. Diğer ses değişimleri olaylarının tamamı gerçekleşmiştir. Bu çekimin v 'li şekli Aydın ili Bozdoğan yöresinde tespit edilmiştir: *dey-vatıdıK* “diyorduk”; *yazı-vatıdıñ* “yazıyordun”; *yanı-vatı* “yanıyor” (Korkmaz 1994, inceleme, s.64-65). Zeynep Korkmaz aynı eserin 176. dipnotunda “*dey-vat-*, *yazı-vat-*, *yanı-vat-* kelimelerindeki değişimin y ünlüleşmesinden sonra $b < v$ şeklinde olduğu sanısında *deyip yat-> deyi-pat,* *deyi-bat-> deyivat* gibi. ” dedikten sonra $y > p > b > v$ değişimi örnekleri değil, $b > v$ değişimi örnekleri veriyor: *aptava* (<Fa. abtâbe), *vol* (<bol), *ğızvalası* (<qızbalası), *vilen* (<bilen) “ile”, *volap* (<bol-ap), *jéivatıdu*, *vağıraşıp* (<bağırışıp) (Korkmaz 1994, s. 65). Bizce de yukarıdaki çekimlerde $y > p > b > v$ değişimi değil, $p/b > v$ değişimi bulunmaktadır.

Bu konuda Caferoğlu'nun F. Korş'tan etkilendiği, Caferoğlu'nun bu yazısındaki şu satırlardan anlaşılmalıdır: “Bunun doğrusu ve menşei hakkında bugüne kadar bazı fikirler ileri sürülmüştür. F. Korş'a göre *-yor* ve *-yar* deyimleri *yat-* dan türeyerek, *-ır yatur* (?) halini almıştır.” (Caferoğlu 1988).

Yukarıdaki açıklamalarımız, bu çekimlerin *yat-* fiili ya da yardımcı fiiliyle ilgisinin olmadığını göstermektedir.

Doğu Türkçesinde, özellikle de Kazakçada üçlü birleşik fiillerde *kétip bara catır* (Tamir 1988, s.81) örneğinde olduğu gibi *bar-* yardımcı

fiili hareketin devamlılığını ifade etmek için kullanılır. Bu çekimin anlamı ise “gıtme işini yapmayı sürdürüyor” şeklinde anlaşılmalıdır.

Türkçenin değişik şivelerinde *yat-* fiili ya da yardımcı fiiliyle de çekim yapılabilir gibi görünür. Ne var ki bunların çoğu *vat-* <*bat-* <*barat* <*baratur-* çekiminden ibarettir. Kazakçada şimdiki zaman çekimi sadece bu çekimin *yat-* şekliyle yapılmaz. Örneğin süreklilik ifade eden eylemler için *bar-a c/jat-* birleşik fiili kullanılır.

İli Vilâyeti Kulca-Tarançı Ağzı adlı yüksek lisans tezimizde “Uygur Türkçesindeki şimdiki zaman eki *vat-*’tır. Bu ek, *baratur-* birleşik fiilinin geçirdiği ses değişiklikleri ve hece yutumu neticesinde ortaya çıkmıştır. Burada *b > v* değişmesi yanında, *r* titrek ünsüzlerinin eriyip kaybolması ile komşu ünlüleri düşürmesinin de etkisi olmuştur. Üstelik Umumi Türk Dilinde ve Doğu Türkçesinde *yat-* fiili pek yardımcı fiil olarak kullanılmaz. *bar-* <*var-* fiili ise Türkiye Türkçesi dahil, Türk dilinin her sahasında yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır. Şimdiki zaman gibi devam etmekte olan durumları ve bilhassa hareketleri anlatmakta *yat-* gibi bir durgunluk ifadesini kullanmak da pek mantıklı görünmüyor. Kazak Türkçesindeki şimdiki zaman çekimi *baratur-* şeklindedir. Hemen aklımıza gelen bir Kazak bilmeceyi şöyledir: ***tüyem kêtîp baratur; külçem qalıp baratur.*** <***tüyem kêtîp baraturur; külçem qalıp baraturur.*** “devem gidiyor, çöreklerim, pastalarım kalıyor”. Bilmecenin cevabı ise: *tüye minen izi.* “deve ile izi” şeklindedir (Sarıkaya 1992, s. 91-92).

İli Vilâyeti Kulca-Tarançı Ağzının şimdiki zaman çekimi için şunlar da tesbit edilmiştir: “En yaygın kullanılan şekli, yukarıda çekimli örneğini verdiğimiz geniş zamanın aynısıdır. Biraz daha az kullanılmakla beraber, **asıl karakteristik şimdiki zaman şekli *vat-* (<*bar-a tur-*) ekiyle yapılmaktadır:**

qivâtimen	“gidiyorum”
qivâtisen	“gidiyorsun”
qivâtidu	“gidiyor”
qivâtimiz	“gidiyoruz”
qivâtisilê	“gidiyorsunuz”
(ulâ) qivâtidu”	“gidiyorlar” (Sarıkaya 1992, s.83).

Söz konusu tezin metinlerinden şu örnekler tespit edilmiştir: ***yaşāvatumiz*** “yaşıyoruz”; ***qivâtimen*** “...kılıyorum”; ***işlevâtimen*** “çalışıyorum” (Sarıkaya 1992, s.84).

Nevzat Özkan da Yarkend ağzında şimdiki zaman için “yaygın olan şekli *-vat-* ekiyle yapılandır” diyor ve şu çekim şeklini veriyor:

kil-i-vat-i-men	“gidiyorum”
kil-i-vat-i-sen	“gidiyorsun”
kil-i-vat-i-siz (nezaket)	“gidiyorsunuz”
kil-i-vat-i-du	“gidiyor”
kil-i-vat-i-miz	“gidiyoruz”
kil-i-vat-i-sile	“gidiyorsunuz”
kil-i-vat-i-du	“gidiyorlar” (Özkan 1990, s. 89).

Kazakçada birçok değişik fiil, birinci ya da ikinci yardımcı fiil olarak kullanılmak suretiyle birleşik fiil yapılmaktadır. Ama *bar-* ve *j/cat-* fiillerinin şimdiki zamanda kullanım sıklığı eşit değildir. Zira şimdiki zaman, daha çok “içinde bulunulan zamanda devam etmekte olan hareketi ve yakın geleceğe uzanacağı beklenen hareketi ifade etmek için kullanıldığından” (Öztürk 1997 s. 134) bunu sağlamak üzere *bar-* ve *j/cür-* yardımcı fiilleri daha sık kullanılmaktadır; sabitlik ve durağanlık ifadesi için ise daha çok *tur-* ve *otur-*** yardımcı fiilleri kullanıldığından *j/cat-* yardımcı fiilinin kullanım alanı iyice daralmakta ve yalnızca yukarıdaki örnekte olduğu gibi birkaç özel kullanılıştta işletilebilmektedir. Doğu Türkçesinde, eskiden kullanılmış olan *tur-* yardımcı fiilinin başlangıçtaki “durmak” anlamı yanında “ayağa kalkmak” anlamı da yerleşip kaldığı için yardımcı fiil olarak kullanım alanı daralmıştır. Kazakçadaki *j/cat-* şeklinin Uygur Türkçesindeki *vat-* (*bat* <*barat* <*bar-a tur-*) çekiminden *b > v > y > c/j* değişmesiyle oluşmuş olabileceği de unutulmamalıdır.

Yukarıda kaynaklarını göstererek aldığım ve bu incelemeye konu ettiğim Muğla yöresine ait birleşik yapıllı şimdiki zaman çekimi örneklerinin asıl eski şekilleri şöyle olmalıdır:

yuğuruP-batırın <yoğurup bara tururmin “yoğuruyorum”
gälämê-patırın <gelemeyip bara tururmin “gelemiyorum”
n_êdiP-basıñ? <ne edip bara turursıñ? “ne ediyorsun?”
n’êdip duruñ? <ne edip turursıñ? “ne ediyorsun?”
aranı-batır_ımuş <aranıp bara turur ermiş “aranıyormuş”
añnatıP durūmuş <añlatıp turur ermiş “anlatıyormuş”
atıK gälıyuru <atıp kele yorır “atıp geliyor”
arêp soruyuru <arayıp sora yorır “arayıp soruyor”
gidiP-barıs <ketip bara yorırmız “gidiyoruz”
yuğurup-batırın <yoğurup bara tururmin “yoğuruyorum”;
diyi-basıñ <téyip bara turursıñ “diyorsun”;
oturu mu batıñ? <oturup mu bara turursıñ? “oturuyor musun”;

** Kazakçada *otur-* şeklinde görülen yardımcı fiil, <–p + *bar-a tur-ur* çekiminden gelmiş olabilir.

dökülüp batı <tökülüp bara turur “dökülüyor”;
gelip batırı <kelip bara turur “geliyor”;
gızardı-batımış qızartıp bara turur ermiş “kızartıyormuş”;
üşüyü-batırız <üşüyüp bara tururmız “üşüyoruz”;
çağırı-batıllā <çağırıp bara tururlar “çağırıyorlar”

Muğla yöresinde, çekimin temelini oluşturan fiillerin günümüz yöre ağızlarının ve Anadolu ağızlarının yaygın fiilleri olduğu da dikkat çekicidir. Bu yöredeki şimdiki zaman çekimlerinin diğer Anadolu ağızlarıyla ortak çekimlerine de yukarıda işaret edildi. Bütün bunlar yöre ağızı gibi yörenin etnik yapısının da homojen olmadığını gösterir. Zaten Muğla ve yöresinde tespit edilen bu “Anadolu dışı” diyebileceğimiz ağız, yörenin diğer ağızlarından çok etkilenmiş olarak karşımıza çıkıyor.

Yapılmış derlemelerde, Muğla ve çevresinde bunlardan başka çok belirgin “Anadolu dışı” ağız özellikleri de vardır:

İlk hece ünlüsünde yuvarlaklaşma görülür: **youğlu**, “yavuklu”, **gövuşdur** “kavuştur” (Korkmaz 1994 s. 92); **oqarı** “yukarı” (Korkmaz 1994 s. 65); **böyün** “bugün” (Korkmaz 1994 s. 96).

Ön seste ve iç seste korunan *k* ve *t* ünsüzleri birer doğu Türkçesi özelliği olarak görünüyor: *benim bi ölüm vā; gurğ dene don këyer* “giyer” (Caferoğlu 1988, s. 130); *āminām këymış* (Caferoğlu 1994 s. 96); *kêdirmiş* “giydirmiş”; *kêdirdi* “giydirdi” (Caferoğlu 1994 s. 97); *cevizin kölgesi* (Caferoğlu 1994, s. 92); *tikün oldu* “diken” (Caferoğlu 1994, s. 92); *këyik* “geyik” (Caferoğlu 1994, s. 125); *kötürü* (<götürür) (Caferoğlu 1994, s. 117); *tene* “dane, dene” (Caferoğlu 1994, s. 111); *têşmisen* “deşme” (Caferoğlu 1994, s. 111); *köm-* “göm-“, *kälâp* “gelep”, *kündü* “her gün, günde” (Korkmaz 1994 s. 60).

Anadolu ağızlarında görülemeyecek kadar yaygın bir *b-*, *p-> m-* değişmesi görülür: **muğar** “pınar”, **men** “ben”, **min-** “bin-“, **miğ-** “bin-“, **munu** “bunu”, **munuğ** “bunun”, **munnā** “bunlar”, **minek daşı** “binek taşı” (Korkmaz 1994, s. 62).

İç seste *-c-> -j-* Kazak Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin batı bölgesi ağızlarını hatırlatıyor: **mâjit** “mecit”, **bağji** “bacı” (Korkmaz 1994 s. 69).

Uygurca ve Tatarcada olduğu gibi *ayın* ve *hemze*’den dönme *v* ünsüzünün *ğ*’ya dönüştüğü görülür: **doğay** <du’ā (Caferoğlu 1994, s. 116).

Uygurcada olduğu gibi belli bazı kelimeler, *y-* ön ünsüzü olmadan kullanılıyor; bu da yörenin yerli ağzından ayrı bir tutumu gösterir: **ilan, ıldız, oqarı** (Korkmaz 1994 s. 65).

Akkuzatif eki ünsüzle sonlanan kelimededen sonra *-nü* şeklinde gelmiştir: **kötüsünnü** (Caferoğlu 1994, s. 111).

-dik, -dik sıfat-fiil eki yerine *-an, -en* ekinin kullanılması da Anadolu dışı bir tercihi gösterir: **ateş yananı mı gidelim, köpek ürene mi** (Caferoğlu 1994, s. 124).

Geniş zamanın olumsuzluk eki Uygur Türkçesinde olduğu gibi *-mas, -mes* şeklindedir. Kız kelimesinin son ünsüzü de yer yer Kazak Türkçesindeki gibi *s'*ye dönüşür: **ğıs olan gızanınna oinumaz** (Korkmaz 1994 s. 95).

Türkçe öncesi döneminin *q-h* ve *r-z* tercihlerinin de izleri görülüyor: **harannıya** “kazanı” (Korkmaz 1994 s. 126).

Kazak ve Uygur Türkçelerinde olduğu gibi *-p* zarf-fiil ekinden önce *y* ünsüzüne bağlı hece yutumu yaygın olarak görülüyor: **yip gırtarıyo** (Caferoğlu 1994, s. 113); **yêp geldikden geri** (Caferoğlu 1994, s. 129). Ayrıca *y* düşmesi yaygındır.

Uygurcanın karakteristik özelliği olan *r* düşmesi de yörede yaygındır: “Pek sık rastlanan bu olay, denebilir ki bölgemizin en karakteristik özelliğini teşkil etmektedir. (Korkmaz 1994 s. 78).

“deşme, karıştırma” anlamında teklik ikinci kişiye emir çekimi Uygur Türkçesiyle aynıdır: **têsmisen** “deşme” (Caferoğlu 1994, s. 111).

Kazakçadakiyle aynı şekilde “nasıl olsa” yerine **nêce bosa** denmiş. (Korkmaz 1994 s. 128).

Eski Türkçedeki şekliyle: **qutulamamış** “kurtulamamış” (Korkmaz 1994 s. 129); **ğutul-** (Caferoğlu 1994, s. 124).

Eski Türkçedeki şekliyle: **canıñ gavğa isterirse** “isterse” (Korkmaz 1994 s. 90).

Eski Türkçe döneminden beri “küçük erkek kardeş” anlamındaki “ini” kelimesi, Anadolu ağızları içinde yalnız bu yörede kullanılıyor: **bän inim gili otümä gidäm.** (Korkmaz 1994 s. 95).

Seksen sayısı “sekizon” söylenişine yakın bir sesle kullanılıyor: **sekizen** (Caferoğlu 1994, s. 111).

Koyu, katı kelimelerinin karşıt anlamlısı olarak “duru” kelimesinin kullanılışı da Anadolu Türkçesi ağızlarının dışında bir tutumu gösteriyor: *südüñ goyusuna ..... durusuna...* (Caferoğlu 1994, s. 123).

“ulaşmak” anlamında “çatmak” kullanılmış: *atlara çatın* (Caferoğlu 1994, s. 123).

“elbiselik, entarilik kumaş” anlamında *donnuq* (<donluq) (Korkmaz 1994 s. 140).

Türkmencede sık, Özbekçede seyrek görülen *yat-* yardımcı fiiliyle Kazakçadaki *j/cat-* yardımcı fiili Muğla ağızında hiç kullanılmamaktadır. Muğla ağızında görülen *-bat-*, *-pat-* şekilleri, *-(I)p bar-a tur-* çekiminin, değişim sürecini yukarıda açıkladığımız şekillerinden ibarettir. Böyle bir yapı ve yukarıda gösterdiğimiz Anadolu dışı dil unsurları da ancak Muğla yöresine Nogay, Uygur ya da Kazak yerleşimiyle ilgili olarak açıklanabilir. Bu yöreye Nogay, Uygur ya da Kazak Türkleri yerleşimiyle ilgili hiçbir incelemede hiçbir kayda rastlanmadığı ileri sürülebilir. Caferoğlu yapılacak araştırma ve incelemelerle bu izlerin tespit edilebileceğini söylüyor. Biz de aynı düşüncededeyiz. Fakat Ahmet Caferoğlu, bu yöreye “Türkmen, Nogay, Azeri ve Sahil boyu Kırım halkı gibi ağızların yerleşik etkisi olduğunu” da belirtmektedir. (Caferoğlu 1988, s. 109). Bunlardan Nogaylar da Oğuz dışı etnik unsur olup, yöreye ne zaman ve ne suretle yerleştikleri hakkında kesin kayıtlar yoktur. Yine Caferoğlu, yöredeki *tur-* yardımcı fiiliyle ilgili olarak “Eski Uygur Türkçesinde özlü bir yer tutan *tur-*yardımcısı, bu suretle Anadolu’nun Muğla ağızında kendi varlığını aynen korumuş, bazı yurtdışı Türk halk ağızlarında da kullanış alanı bulmuştur” diyor. (Caferoğlu 1988, s. 109).

Bütün bu deliller Muğla yöresi ağızlarında Anadolu dışı unsurların ağız özelliklerinin etkili olduğunun açık birer göstergesidir. Bu etkinin şimdiki zaman çekimine yansımalarının izahında, bu durum göz ardı edilemez, diye düşünüyoruz.

KAYNAKLAR VE KISALTMALAR

- Ahmet B. ERCİLASUN, “*Muğla Ağızında Kullanılan Bir Şimdiki Zaman Şekli*”, **Şükri Elçin Armağanı**, Hacettepe Üniversitesi Armağan Dizisi:1, Ankara, 1983. (Ercilasun 1983).
- Ahmet CAFEROĞLU, “*Muğla Ağızı*”, **TDAY Belleten** 1962, s. 107-130, TDK yay., Ankara, 1988. (Caferoğlu 1988).
- Ahmet CAFEROĞLU, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I**, TDK yay., 2. Baskı, Ankara, 1994. (Caferoğlu 1994).
- Ferhat TAMİR, **Barköl’den Kazak Türkçesi Metinleri / Gramer-Metin-Sözlük**, TKAE

yay., Ankara, 1989. (Tamir 1989).

Mahmut SARIKAYA, **İli Vilâyeti Kulca-Tarañcı Ağzı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1992 (Sarıkaya 1992).

Mehmet KARA, “*Muğla Ağzının Karakteristik Bir Özelliği*”, **TDAY-Belleten** 2001/I-II, s163-169, Ankara, 2003. (Kara 2003).

Nevzat ÖZKAN, **Yarkend Ağzı**, , Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1990 (Özkan 1990).

Rıdvan ÖZTÜRK, **Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil**, TDK yay. Ankara, 1997 (Öztürk 1997).

Tuncer GÜLENSOY, “*Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki*”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, Ankara 1985, s.281-295. (Gülensoy 1985).

Zeynep KORKMAZ, **Güney-Batı Anadolu Ağızları-Ses Bilgisi (Fonetik)**, 2. baskı, TDK yay., Ankara, 1994. (Korkmaz 1994).